

Wie schrijft hier de les voor?

Over leerlingenparticipatie en taalvaardigheid

Tineke Padmos

Begin vorig jaar trad in Vlaanderen het participatiedecreet voor het secundair onderwijs in werking. Het stemt tot vreugde dat er eindelijk een wettelijke basis is voor inspraak van scholieren, maar de discussie erover is nog steeds niet geluwd. Om leerlingenparticipatie echt van de grond te tillen is er meer nodig. Wat moet een leerling immers met een democratisch recht als hij niet de kennis en vaardigheden bezit om er gebruik van te maken? Ideeën voor leerlingenparticipatie zijn er genoeg, maar hoe zorg je als schoolteam dat die ook echt effect sorteren? Wie zich wat nader in deze vragen verdiept, zal zien dat de kansen voor werkelijkheidsnabij en taal- en taakgericht onderwijs hier voor het oprapen liggen.

Er is heel wat inkt gevloeid voordat het participatiedecreet door het Vlaamse parlement kwam. In Europa was België zelfs één van de laatste landen die de inspraak van leerlingen wettelijk regelden. Je kunt je ergeren aan de omzichtigheid van de politiek in dit dossier, maar er lag ook winst in die traagheid. De voorbereiding van en de discussie rond de invoering leverden een schat aan informatie op. Degelijk wetenschappelijk onderzoek, rapporten van onder meer het Kinderrechtencommissariaat en de Koning Boudewijnstichting, artikelen in het tijdschrift *Klasse* en adviezen van de Vlaamse Scholierenkoepel bevestigden keer op keer hoe cruciaal leerlingenparticipatie is. Niet alleen omdat het dé ultieme oefening is in democratische vaardigheden, maar ook

omdat inspraak het onderwijskundig rendement verhoogt. Actieve leerlingen zijn meer betrokken, voelen zich beter en leren beter wanneer er meer interactie is met elkaar en met de leerkracht. Verder vormt leerlingenparticipatie het instrument bij uitstek voor professioneel schoolmanagement. Iedereen in het Vlaamse onderwijsveld weet het inmiddels: goede scholen zijn scholen met een sterk beleidsvoerend vermogen. En een sterk beleidsvoerend vermogen is alleen mogelijk in een zogenaamde 'lerende school', waar alle betrokkenen van elkaar leren dus. Ook de leerkracht van de leerling.

Actieve leerlingen zijn meer betrokken, voelen zich beter en leren beter wanneer er meer interactie is met elkaar en met de leerkracht.

WILLEN EN KUNNEN

De onderzoeksgroep TOR van de Vrije Universiteit Brussel bracht in 2001 een lijvig onderzoeksrapport uit over de formele en informele participatie van leerlingen op school. Het meest opvallende resultaat was misschien wel de grote discrepantie tussen percepties en verwachtingen van leerlingen enerzijds en van directeuren en leerkrachten anderzijds. Amper 15 procent van de leerlingen vindt dat de school rekening houdt met hun mening en voldoende uitleg geeft over het hoe en waarom van beslissingen, terwijl meer dan 40 procent van de leerkrachten en zelfs 75 procent van de directeuren stellen dat ze wél naar leerlingen

luisteren en hun beslissingen tegenover de leerlingen altijd verantwoorden. De leerlingen geven ook duidelijk te kennen méér inspraak te willen. Directeuren gaan voor een deel mee met die wens, leerkrachten daarentegen vinden dat de inspraak van leerlingen meer dan ver genoeg gaat. In de

meest recente jaarverslagen stelt ook het Kinderrechtencommissariaat vast dat jongeren steeds mondiger worden en meer inspraak vragen. Vragen die bij de hulplijn van deze instelling binnenkomen, betreffen steeds vaker het onderwijs. Het tijdschrift *Maks!* concludeerde in 2003 op basis van een peiling in het secundair onderwijs dat leerlingen niet de autoriteit van leerkrachten of de schooldirectie in vraag stellen, maar wel willen dat er beter naar hen wordt geluisterd, op school en in de les.

De vraag blijft natuurlijk of leerlingen voldoende kennis en vaardigheden hebben om te kunnen wegen op de gang van zaken

in de school. Veel leerkrachten hebben twijfels daarover en vrezen dat leerlingen inspraak misbruiken om de les te vertragen. Bij de invoering van het participatiedecreet is de vraag of leerlingen 'het wel kunnen' ook door verschillende onderwijsondersteunende organisaties gesteld. De ervaring met leerlingenraden tot dan toe had immers geleerd dat de inspraak van dit orgaan 'vaak niet verder gaat dan de plaatsing van een Cola-automaat'. Een school die de leerlingenraad ernstig neemt, moet daarom werk maken van begeleiding en vorming van de leerlingen in onder meer informatievergaring, vergadertechnieken, besluitvorming en communicatie met de achterban.

INSPRAAK IN DE KLAS

Blijft het feit dat met dergelijke ondersteuning alleen leerlingen worden bediend die opereren binnen de formele participatiestructuren. En dat is spijtig want uit bovengenoemd onderzoek kwam ook naar voren dat leerlingen juist een voorkeur hebben voor informele participatie. Bovendien kan de vormende werking van leerlingenparticipatie via de klas meer effect sorteren voor de hele schoolpopulatie. Met name leerlingen uit het beroeps- en technisch secundair onderwijs hebben niet veel affiniteit met leerlingenraden; hun voorkeur gaat meer uit naar inspraak in de klas. Dat is wellicht niet verwonderlijk want leerlingen uit deze richtingen hebben wat dat betreft een flinke achterstand op hun collega's in het algemeen en kunstsecundair onderwijs.

Het TOR-onderzoek stelde vast dat er in bso en tso vaak een klasklimaat heerst dat participatie eerder belemmert dan bevordert. Klasgroepen die gekenmerkt

Een school die de leerlingenraad ernstig neemt, moet daarom werk maken van begeleiding en vorming van de leerlingen.

worden door een machocultuur, weinig ruimte toelaten voor een diversiteit aan meningen en moeilijk conflicten kunnen oplossen, komen er vaker voor dan in aso en kso. Op basis van het schooletnografisch onderzoek van Kaat Delrue (2003) zou je kunnen stellen dat de leerkrachten ook weinig doen om die cultuur te doorbreken. Leerlingen uit het tso en bso blijken volgens Delrue – als ze de kans krijgen – veel en spontaan op de lesinhoud te reageren en elkaar graag te helpen om de leerstof te doorgronden. De meeste leerkrachten spelen daar volgens haar niet op in. De keuze van didactische werkvormen lijkt er met name op gericht zoveel mogelijk de orde in de klas te bewaren.

ROL VAN DE TAALLEERKRACHT

Het zal duidelijk zijn: leerlingenparticipatie levert het meeste op voor alle leerlingen wanneer die ook op het klasniveau vorm krijgt. Daarbij gaat het om het hele scala van inbreng die leerlingen graag willen hebben: eigen kennis inbrengen, interesses en meningen uiten, voorstellen doen voor leefregels en activiteiten in de klas en op school, en meedenken over de oplossing van problemen in de klas en op school. Vooral de laatste twee aspecten vragen echter wel dat er extra ruimte in het lesprogramma wordt gecreëerd en dat er ook in de klas wordt gewerkt aan dezelfde vaardigheden als die op het niveau van de leerlingenraad van belang zijn. Omdat er hier niet alleen een oefenplaats voor democratie maar ook voor taalvaardigheid braak ligt, kan ook de taalleerkracht zijn of haar steentje bijdragen, in lestijd én in expertise met betrekking tot talige activiteiten die buiten de taalles plaatsvinden. Wat het laatste betreft kan gedacht worden aan het

adviseren van niet-taalleerkrachten over taalgericht onderwijs: taakgericht werken met teksten, toegankelijk maken van vaktaal, zinvolle schrijftaken, werken met verdeelde informatie enzovoort.

Laten we eens nagaan wat er aan talige activiteiten bij kan komen kijken wanneer je het schoolleven als onderwerp van discussie in de les binnenhaalt en daarbij toewerkt naar echte participatie, naar concrete voorstellen van de leerlingen dus:

- (1) *lezen*: informatie verzamelen, verwerken en toepassen in concrete situaties;
- (2) *spreken*: kennis en meningen overdragen, meningen en conclusies formuleren en rapporteren;
- (3) *luisteren*: informatie en meningen verzamelen;
- (4) *schrijven*: aantekeningen maken, onderzoek- en enquêtevragen opstellen, meningen en voorstellen formuleren en verdedigen.

Dit is nog maar een summiere opsomming, die echter wel duidelijk maakt dat het gaat om taalvaardigheid van een hoog niveau. Bij het verzamelen van informatiemateriaal bijvoorbeeld kan het zowel gaan om teksten met concrete suggesties over de organisatie van een schoolfeest als om abstracte teksten zoals het schoolreglement of brochures over de rechten en plichten van leerlingen en jongeren in het algemeen. Voor leerlingen uit het bso en tso, die niet vaak in de les dergelijke taken uitvoeren, is dat dan ook een flinke uitdaging. Hier kan echter de sterke doelgerichtheid, hun betrokkenheid bij het onderwerp en het feit dat ze veel eigen kennis kunnen inbrengen voor een

Leerlingenparticipatie levert het meeste op voor alle leerlingen wanneer die ook op het klasniveau vorm krijgt.

verhoogde motivatie zorgen. Dat wil echter niet zeggen dat er geen voorwaarden geschapen moeten worden om de talige taken uit te voeren.

STRAFFE KOST VERWERKEN

Wanneer je van de motivatie van leerlingen gebruik wilt maken, is het belangrijk te weten wat hen het meeste bezighoudt in het leven op school. Het TOR-onderzoek gaf daarover ook uitsluitsel. Je kunt wel vragen stellen bij de resultaten – bijvoorbeeld hoe het komt dat leerlingen niet voor alles wat hen aanbelangt even grote interesse hebben – maar voorlopig is het de

beste informatie waarover we beschikken. Leerlingen blijken wel de ruimte te willen krijgen om hun mening te zeggen in de les, maar inspraak in lesinhouden of de manier waarop er les gegeven wordt, staat laag op hun verlanglijstje. Zaken die de leefwereld betreffen zoals feestjes, reizen en schoolvoorzieningen en de bespreking en oplossing van schoolproblemen zijn wel

een domein waarover ze graag hun zeg willen doen. Daarnaast vinden ze het van belang om invloed uit te kunnen oefenen op de regelgeving, zowel bij het opstellen als het toepassen ervan. Uit het onderzoek, dat ook het welbevinden van leerlingen in kaart bracht, blijkt tevens dat als leerlingen niet te veel regels en bovendien geen willekeur in de toepassing ervan rapporteren, zich beter op school voelen en minder asociaal gedrag vertonen.

Met name het belang en de complexiteit van het laatste terrein, regelgeving en de

toepassing ervan, zijn een interessante uitdaging voor behandeling in de les. Het onderwerp ligt de leerlingen nauw aan het hart, en het vergt veel van hun (taal)vaardigheden. Daarnaast wordt er van diverse kanten, zoals het Kinderechtencommissariaat en de Vlaamse Scholierenkoepel, op aangedrongen dit thema meer aandacht te geven in het onderwijs. In de workshops over orde en tucht op de in maart van dit jaar gehouden eerste 'Dag van de inspraak van de leerling' waren de klachten over de ontoegankelijkheid en het gebrek aan kennis van het schoolreglement niet van de lucht. Ook het feit dat de meeste schoolreglementen vooral de plichten maar niet de rechten van leerlingen voor het voetlicht brengen, stuit bij velen op weerzin.

DE RECHTEN VAN DE LEERLING

Met deze aanbevelingen als uitgangspunt heeft het Steunpunt GOK onlangs een lessenreeks over dit onderwerp samengesteld. Deze reeks krijgt een plaats in het bronnenboek dat in het kader van het GOK-speerpunt tweede en derde graad secundair onderwijs wordt ontwikkeld. Dit bronnenboek zal in 2007 verschijnen op de website <www.steunpuntgok.be>. De reeks begint met een inventarisatie van alle positieve en negatieve punten die de leerlingen ervaren op school. Op basis van die inventarisatie kiezen ze samen de onderwerpen waarmee ze aan de slag willen gaan. Bij elk onderwerp zijn gedeelde gevoelens van onvrede, verontwaardiging of onrechtvaardigheid het uitgangspunt. Door informatie te verzamelen, hun mening te toetsen aan die van anderen (ouders, leerkrachten, buurtbewoners enzovoort) werken ze hun ideeën uit tot beargumenteerde voorstellen. Dat kan gaan om het aan-

Het feit dat de meeste schoolreglementen vooral de plichten maar niet de rechten van leerlingen voor het voetlicht brengen, stuit bij velen op weerzin.

kaarten van zaken die hen niet aanstaan en het suggereren van alternatieve oplossingen, maar ook om het voorstellen van activiteiten binnen en buiten de klas.

Voordat de leerlingen hun voorstellen indienen, verdiepen ze zich eerst in de mogelijkheden om hun stem te laten horen op school en in manieren om binnen de klas tot democratische besluitvorming te komen. Voorstellen voor het leven binnen de klas kunnen bijvoorbeeld uitmonden in de opstelling van een samenlevingscontract dat door leerlingen en leerkrachten wordt gedeeld. Voor onderwerpen die verder gaan dan de klas bedenken ze hoe en in welk forum ze hun voorstellen het beste kunnen presenteren.

EEN INTERACTIEVE LES OVER STRAFFEN OP SCHOOL

In het hiernavolgende stellen we het onderdeel voor dat gaat over straffen op school: *Dat is straf!*. Het is weliswaar een delicaat onderwerp, maar zeer uitnodigend, omdat het de mogelijkheid biedt om met heel concrete en pregnante voorbeelden uit de eigen schoolpraktijk te werken en aan de hand daarvan intensief in te gaan op de 'Rechten van het kind' en de principes van recht doen in het algemeen. Door aan de slag te gaan met de kinderrechten werkt deze les ook aan één van de vakoverschrijdende eindtermen van 'Opvoeden tot burgerzin'. Deze les kan ook los van een groter project worden uitgevoerd, maar het vertrekpunt moet bij voorkeur wel het door de klas gedeelde gevoel van onvrede over de straffen op school zijn.

In het lesvoorbeeld worden de volgende principes gehanteerd:

Participatie

- Waar mogelijk worden de leerlingen ertoe aangezet zelf kennis in te brengen, hun mening te uiten en na te denken over de manier van werken;
- In het groepswerk wisselen bij voorkeur in elke fase de rollen (voorzitter/tijdsbewaker, verslaggever/rapporteur), zodat elke leerling de mogelijkheid krijgt de bijbehorende vaardigheden te oefenen;
- Omdat de fases oplopen in moeilijkheidsgraad heeft de leerkracht bij het toedelen van de rollen de mogelijkheid om te diversifiëren.

Taalvaardigheid

- Alle talige activiteiten zijn taakgericht, dat wil zeggen dat er altijd gelezen, geluisterd, gesproken en geschreven wordt met een doel en een bepaald publiek voor ogen: de leerlingen moeten bijvoorbeeld een vragenlijst maken, beoordelen, afnemen en verwerken; of een voorstel schrijven, beoordelen en herwerken; of een voorstel mondeling toelichten en verdedigen;
- De leesteksten dienen bijvoorbeeld als inspiratiebron voor het opstellen van vragen of om argumenten voor of tegen een voorstel te verzamelen. Deze teksten lopen op in moeilijkheidsgraad (van kort naar lang en van concreet naar abstract);
- Schrijftaken worden ook ingezet om het onderwerp van de les goed te doordenken. Een individuele exploratieve schrijftaak dient als middel om eigen kennis naar boven te halen en in eigen woorden te formuleren;
- Als de leerlingen een moeilijke formele tekst, zoals een beargumenteerd voorstel, moeten schrijven, kunnen ze een schrijfkader gebruiken als ondersteuning. Startproblemen en de productie van onsamenhangende teksten kunnen door deze aanpak worden voorkomen.

DAT IS STRAF!

Een interactieve les over straffen op school

DOELGROEP

Tweede graad beroeps- en technisch secundair onderwijs

LEERDOELEN

Taalvaardigheid:

- een eenvoudige enquête opstellen en verwerken;
- schriftelijke informatie verwerken en toepassen;
- een beargumenteerd voorstel schrijven en verdedigen;
- een schriftelijk voorstel beoordelen.

Rekenvaardigheid:

- percentages berekenen;

Opvoeden tot burgerzin:

- de Rechten van het kind toepassen.

LESMATERIALEN

Schrijftaken en bronkaarten: zie bijlage

STAP 1: *Probleemstelling*

Neem een gesignaleerde onvrede van leerlingen over een concreet voorval of straffen in het algemeen op school als vertrekpunt. Vraag de leerlingen naar hun mening: *wat zit hen precies dwars? Zouden ze iets met hun onvrede willen doen? Hebben ze voorstellen om iets aan de situatie te veranderen?* Als het antwoord op de laatste twee vragen positief is, nodig de leerlingen dan uit om hun voorstellen in de klas verder uit te werken en uit te zoeken waar ze met hun onvrede terecht kunnen.

STAP 2: *Een vragenlijst opstellen*

Stel voor om eerst de meningen in de klas systematisch in kaart te brengen. Zet de leerlingen in groepjes van vier en wijs een voorzitter en verslaggever aan. Geef de vier-

tallen de opdracht om vragen te bedenken waarmee ze de meningen binnen de klas goed op een rijtje kunnen zetten. Stel een beperking van het aantal vragen voor, bijvoorbeeld maximum tien vragen, en deel de bronkaart *Dat is straf!* uit. De gegevens uit enquêtes over straffen onder Vlaamse scholieren in deze tekst kunnen als inspiratiebron dienen bij het opstellen van de vragen.

Laat de groepjes hun vragenlijsten presenteren en vergelijken. Daag de leerlingen uit hun voorstellen te verdedigen: *wat willen jullie met die vraag precies te weten komen? Denk je dat je uit de antwoorden die je krijgt, conclusies kunt trekken over de meningen binnen de klas? Kun je de antwoorden goed verwerken als je die vraag zo stelt? Kun je met de antwoorden uit de voeten als je een voorstel wilt doen om iets te veranderen? Kom je met deze vragen*

ook aan de weet welke straffen de leerlingen in de klas het meest dwars zitten?

Probeer met de klas tot consensus te komen over een gezamenlijke reeks van maximaal tien vragen. Bied indien nodig ondersteuning hierbij door te bespreken hoe de leerlingen tot consensus kunnen komen: *overleggen tot je het eens bent of stemmen? En hoeveel procent van de klas moet dan voor zijn?*

AANVULLING: als extra inspiratie bij het opstellen van vragen kan de video *Helpt straffen?* worden getoond. Deze video werd in 2005 door scholieren van het Cartesius Lyceum in Amsterdam gemaakt. De video is te bekijken op <www.bekijkt.nl>.

STAP 3: De vragenlijst afnemen

Vraag de leerlingen naar suggesties voor de afname van de vragenlijst en de verwerking en presentatie van de resultaten: *wat is een snelle manier? Hoe krijg je de meest eerlijke antwoorden? Kan iedereen een handje toesteken bij de verwerking? Hoe moet je de resultaten berekenen?*

SUGGESTIE: het houden van polls is populair, dus de leerlingen zullen wel met voorstellen op de proppen komen (afnemen via e-mail, sms enz.). Mocht dit te veel tijd in beslag nemen: een snelle werkwijze is de vragenlijst op te splitsen in bijvoorbeeld vijf porties van twee vragen en die te verdelen onder de groepjes. Nadat een groepje de vragen heeft beantwoord, kunnen ze die doorschuiven naar een volgende groep. De laatste groep kan dan de verwerking van de resultaten op zich nemen, die eventueel vergelijken met de gegevens op de bronkaart *Dat is straf!* en het resultaat presenteren.

Schuif in deze fase de rollen van voorzitter/tijdbewaker en verslaggever/rapporteur door naar andere leerlingen in de groepjes en doe dat ook in de volgende fases.

STAP 4: Een voorstel tot wijziging schrijven

Ga in deze fase verder in op straffen die leerlingen blijken de vragenlijst erg dwars zitten. Vraag of ze al hun argumenten tegen die straffen op papier willen zetten. Verdeel de taken door de groepjes rond één van die straffen te laten werken. Laat de leden van de groepjes eerst individueel brainstormen met behulp van de exploratieve schrijftaak 1. In vijf minuten tijd moeten ze alles opschrijven wat er in hun opkomt, zonder zich druk te maken om taalfouten. Ze moeten in elk geval de woorden 'recht' en 'plicht' gebruiken. (Dat laatste is bedoeld om de leerlingen alvast hun eigen ideeën over rechten en plichten te laten formuleren.)

Geef vervolgens de opdracht om op basis van de argumenten die ze individueel hebben verzameld, samen schrijftaak 2 uit te voeren: het schrijven van een beargumenteerd voorstel tot wijziging. De groepjes moeten in dit voorstel niet alleen hun argumenten tegen de straf formuleren, maar ook een alternatief voor die straf op papier zetten. Als ondersteuning bij deze moeilijke schrijftaak is een schrijfkader voorzien.

Zorg dat de leerlingen de beschikking hebben over een exemplaar van het schoolreglement (met name het orde- en tuchtreglement, met het accent op het eerste) en geef elke leerling bronkaart 3 (over straffen en de kinderrechten) en bronkaart 4 (over verschillende manieren van straffen). Ze kunnen deze informatie gebruiken om hun argumenten te toetsen en/of ideeën op te doen.

ALTERNATIEF 1: deze opdracht kan ook uitgevoerd worden met verdeelde informatie. In elk groepje lezen dan twee leerlingen bronkaart 2 en het schoolreglement en de andere twee bronkaart 3. De opgedane kennis brengen ze dan in het groepje in.

ALTERNATIEF 2: bronkaart 2 kan vervangen worden door een toegankelijke tekst van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Zie bijvoorbeeld de jongerenversie op <www.kinderrechtwinkel.be>. De leerlingen moeten dan zelf uitzoeken welke kinderrechten van toepassing zijn als het gaat over straffen op school.

STAP 5: *Voorstel toetsen*

Laat de groepjes hun voorstel doorschuiven naar en beoordelen door een andere groep. Indien er genoeg tijd en zin is, kunnen alle groepjes alle voorstellen beoordelen. Zie schrijftaak 3, waarin opnieuw een schrijfkader is voorzien. Aan de hand van de commentaren kan elke groep zijn bezwaarschrift bijstellen. Overleg over met de leerlingen hoe ze hun definitieve voorstellen aan de klas willen voorleggen, bijvoorbeeld een kopie maken voor iedereen en dit klassikaal bespreken.

STAP 6: *Voorstel bekendmaken*

Vraag ten slotte wat de leerlingen met hun voorstellen willen doen: *willen ze hun voorstellen bekendmaken in de school? Hoe kunnen ze dat het beste doen? Bij wie kunnen ze terecht met hun voorstellen?* Laat ze er in groepjes over brainstormen en bied de mogelijkheid om hun ideeën voor

een aanpak te toetsen aan informatie over inspraak door leerlingen (informatie van de school en op het internet, een gesprek met een leerling uit de leerlingenraad enzovoort).

Bespreek ten slotte de ideeën van de klas voor de bekendmaking van de voorstellen. Probeer met de leerlingen tot consensus te komen over de uitvoering daarvan. Bied ruimte in de les om hen die ideeën ook echt te laten uitvoeren. Benadruk dat leerlingen het recht hebben hun mening te laten horen, en hoe zinvol het is om de mensen op school die straffen uitdelen te laten nadenken over de effecten daarvan, maar voorkom ook te hoge verwachtingen door er op te wijzen hoe de democratie en regelgeving in de school precies werken.

Kiezen de leerlingen voor een mondelinge presentatie, dan kunnen de voorstellen die ze hebben geschreven hun dienst bewijzen bij de voorbereiding daarvan. Gaat de voorkeur ernaar uit om de voorstellen schriftelijk bekend te maken (publiceren in de schoolkrant, voorleggen aan de leerlingenraad, een pamflet maken, tips voor de leerkrachten opstellen enzovoort) dan kan indien nodig aan deze fase nog een herschrijfpdracht worden gekoppeld. Daarbij kunnen allerlei talige aspecten aan de orde komen, zoals publieksgerichte en correcte formulering en correcte spelling.

TIP: In het Koninklijk Atheneum van Gistel nemen ook de leerlingen van bepaalde leerjaren deel aan de klassenraad. De ervaringen daarmee zijn bijzonder positief. Dat kan pleiten voor het bespreken van voorstellen van leerlingen in dit gremium onder aanwezigheid van de leerlingen. (Zie het artikel 'Een steward voor de klas', in *Klasse voor leerkrachten* 123, 2002, p.36-37)

BIJLAGE: Schrijftaken en bronkaarten

SCHRIJFTAAK 1

Probeer argumenten te bedenken waarom je deze straf zo vreselijk vindt. Gebruik in elk geval de woorden 'recht' en 'plicht'. Schrijf vijf minuten lang alles op wat er in je opkomt. Maak je niet druk om taalfouten, het gaat voorlopig om de inhoud.

SCHRIJFTAAK 2

Besprek de argumenten die je hebt opgeschreven in je groepje en probeer de beste argumenten tegen de straf eruit te halen. Gebruik bronkaart 2 en het schoolreglement om je argumenten te beoordelen en/of nog betere argumenten te vinden. Bronkaart 2 gaat over de rechten van leerlingen en wat een school wel of niet mag doen bij straffen. Begin dan aan het schrijven van het eerste deel van een voorstel waarin je je mening over de straf geeft en de argumenten daarvoor. Je kunt het eerste deel van het opzet hieronder gebruiken als inspiratie om de tekst te schrijven. Vanzelfsprekend kun je ook je eigen woorden gebruiken.

Bedenk vervolgens een alternatief voor de straf. Gebruik bronkaart 3 om ideeën op te doen en argumenten voor je voorstel te vinden. Bronkaart 3 gaat over of straffen wel of niet moeten en welke straffen zinvol zijn. Schrijf dan met behulp van het opzet het tweede deel van je bezwaarschrift.

Geef ten slotte een titel aan het voorstel waaruit blijkt waarover het voorstel gaat.

Voorstel voor/om

Wij willen onze mening geven over

.....

Wij vinden dat

.....

Wij hebben daarvoor verschillende argumenten. Ten eerste

.....

Ook

.....

Een ander argument is

.....

Daarom stellen wij een alternatief voor, namelijk

.....

Voor dit voorstel pleit dat het

.....

Een extra sterk argument voor dit voorstel is ook dat

.....

Nog een voordeel is ten slotte

.....

SCHRIJFTAAK 3

Schuif je bezwaarschrift door naar een andere groep. Iedere groep moet het bezwaarschrift van een andere groep beoordelen. Je kunt daarvoor opnieuw de bronkaarten 2 of 3 gebruiken. Geef je mening over de argumenten van de andere groep en doe eventueel een ander voorstel voor een alternatieve straf. Geef daarna je commentaar terug aan de groep. Ieder groepje bespreekt het commentaar en mag zijn voorstel aanpassen.

Commentaar op het voorstel

Wij hebben het voorstel gelezen en besproken en vinden het

.....

omdat

.....

Goede argumenten in het voorstel zijn

.....

omdat

.....

Slechte argumenten zijn

.....

omdat

.....

Het voorstel voor een alternatief is goed/niet goed omdat

.....

Een beter alternatief/Nog een ander voorstel voor een alternatief is

.....

Argumenten voor dit voorstel zijn

.....

BRONKAART 1

DAT IS STRAF!

Stel je een school voor waar iedereen altijd braaf is en niemand ooit straf krijgt. Is dat tof of toch ook een beetje saai? In heel Vlaanderen is zo'n school in elk geval niet te vinden. Dat blijkt uit een enquête over straffen door de tijdschriften *Maks!* en *Yeti*.

Hoe vaak krijgen leerlingen straf?

- 1 op 4 leerkrachten zeggen dat ze vaak straf geven en 1 op 4 zeggen dat ze bijna nooit straf uitdelen. De rest geeft soms straf.
- 3 op 10 leerlingen zeggen dat ze vaak straf krijgen, 4 op 10 krijgen nooit straf. De rest krijgt soms straf.
- Jongens krijgen vaker straf dan meisjes.
- Hoe ouder de leerlingen worden, hoe minder straf ze krijgen. Leerlingen uit de tweede en derde graad van het secundair onderwijs krijgen het meeste straf.

Wat vinden de leerlingen en hun ouders van die straffen?

- De meeste leerlingen vinden straffen op school nodig, maar ze zijn wel van mening dat er beter naar hen moet worden geluisterd. Ze willen weten waarom ze straf krijgen en dat erover kan worden gepraat.

- De ouders van leerlingen zijn het niet altijd eens met de straffen die hun kinderen krijgen. 71% is wel akkoord, 14% heeft twijfels en 15% vindt dat leerkrachten onzinnige straffen uitdelen.

Wat zijn de ergste straffen?

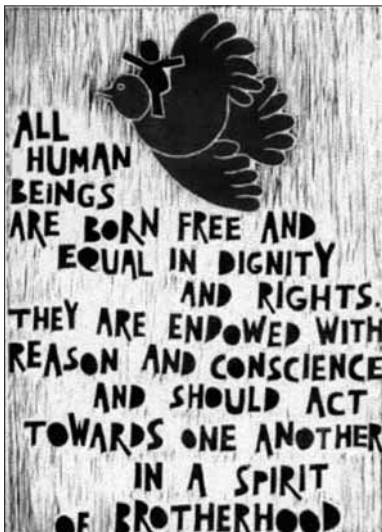
Het tijdschrift *Yeti* vroeg de leerlingen ook wat ze de ergste straffen vinden. Ze maakten er een lijstje met tips voor leerkrachten van:

VIJF TIPS VOOR LEERKRACHTEN ... DIE GRAAG WILLEN DAT JE ZE HAAT NA EEN STRAF

- 1 Scheur doorgeefpapiertjes en schriften kapot.
- 2 Verneder ons. Roep dat we kiekens of ezels zijn.
- 3 Sla, mep, timmer erop los.
- 4 Straf de hele klas.
- 5 Trek punten af, dreig met extra leerstof of een onverwachte toets.

BRONKAART 2

STRAFFEN: WAT MAG WEL EN NIET?

Iets fout doen op school is natuurlijk niet hetzelfde als een echt misdrijf plegen. Toch zijn er in beide gevallen regels voor de straffen. Wie in België iets mispeutert, kan niet zomaar een boete of een straf krijgen. Er zijn wetboeken waarin staat wat strafbaar is, welke straffen daarbij horen en welke rechten iemand heeft die verdacht wordt van een misdrijf. Die wetboeken gelden voor iedereen in België. Ze kunnen wel veranderd worden, maar alleen als de meerderheid in het parlement het daarmee eens is. Maar die veranderingen mogen nooit in strijd zijn met de Mensenrechten. De Mensenrechten staan boven alle nationale wetten. Dat houdt bijvoorbeeld in dat iedereen gelijk is en recht heeft op een gelijke behandeling. Jongeren krijgen inspraak in de wetten van het land als 18 jaar zijn, wanneer ze mogen stemmen voor een politieke partij.

Voor de straffen op school is er geen Belgisch wetboek, maar elke school moet wel een schoolreglement hebben met daarin de regels voor straffen, het zogenaamde orde en tuchtreglement. Dat reglement mag de school zelf opstellen. Maar niet alles mag, want er zijn er ook rechten die overal en dus ook in de school gelden. Voor leerlingen zijn vooral de 'Rechten van het Kind' belangrijk.

Als je die rechten goed naleest, kom je ook te weten welke straffen wel en niet mogen op school. Ook krijg je een idee waarvoor je gestraft kunt worden: Rechten houden ook plichten in: wat jou niet mag worden aangedaan, mag je ook een ander niet aandoen. De regels in het orde- en tuchtreglement kunnen ook veranderd worden. Maar dat mag maar één keer per jaar en alleen de schoolraad mag daarover meebeslissen. Maar dat betekent niet dat jij er niet je zeg over kunt doen. Je mag het hele jaar door ideeën aan de leerlingenraad voorleggen. Die kan die ideeën dan weer doorspelen in de schoolraad.

In totaal is er een lijst van 40 kinderrechten. Als je ze eens wilt nalezen, kijk dan op <www.kinderrechtswinkel.be>. De belangrijkste kinderrechten als het over straffen gaat zijn deze:

Iedereen is gelijk

De kinderrechten gelden voor iedereen die jonger is dan 18 jaar. Dat iedereen gelijk is, betekent ook dat iedereen gelijk behandeld moet worden. De ene leerling mag niet zwaarder worden gestraft worden dan de andere. Straffen moeten ook rechtvaardig zijn: strenge straffen voor een zwaar vergrijp, lichte voor een licht vergrijp. Discrimineren is verboden, ook op school. Leerlingen mogen om geen enkele andere reden dan dat ze iets fout hebben gedaan worden gestraft.

Belang van het kind

Wanneer iemand iets beslist over een kind, moet er gekozen worden voor wat het beste is voor het kind. Straffen moeten dus in het belang zijn van de leerlingen, niet in dat van de school. De school mag niet heel streng straffen voor een klein vergrijp om te laten zien dat ze 'een strenge school' is.

Recht op een eigen mening

Je mag altijd je mening over iets zeggen en hebt inspraak in alles wat je aanbelangt. Je mag dus zeker ook iets zeggen over straffen op school. Ook mag je nooit gestraft worden om je mening.

Recht op informatie

Een kind mag alles weten wat nodig is om een mening over te hebben. Je mag dus ook informatie verzamelen op school, bijvoorbeeld omdat je wilt weten wat andere leerlingen van iets vinden.

Recht op onderwijs

Elk kind heeft het recht (en de plicht) om onderwijs te volgen. In principe mag je door een straf dus niets van de lessen missen. Een uitzondering is als je het recht op onderwijs

aan andere leerlingen ontnemt. Dat is het geval als je de orde op school of in de klas heel ernstig verstoort. Elke school mag leerlingen als straf tijdelijk of definitief van school sturen. Dat mag echter niet zomaar. Een leerling van school sturen is een zware straf. De school is verplicht aan jou en je ouders uit te leggen waarom het gebeurt en je mag in beroep gaan tegen deze straf.

Recht op bescherming tegen fysiek of psychisch geweld

Niemand mag je pijn doen, ook een leerkracht niet. Ook mag je door niemand gepest of vernederd worden, ook niet door een leerkracht of de directie. Omgekeerd mag jij ook niemand pijn doen, pesten of vernederen.

Recht op eigendom

Niemand mag jouw eigendommen afpakken of kapotmaken. Een leerkracht mag wel iets dat van jou is tijdelijk van je afnemen, maar alleen omdat het de orde verstoort in de klas, en hij of zij mag dit niet kapotmaken en moet het later teruggeven. Behalve als het om iets gevaarlijks, zoals een wapen, gaat natuurlijk.

Recht op een eigen taal

Elk kind heeft het recht zijn eigen taal te spreken. De school mag je dus nooit straffen voor het spreken van je eigen taal. Omdat alle leerlingen van hun recht op onderwijs moeten kunnen genieten, kun je wel best samen afspreken in welke situaties je in welke taal met elkaar communiceert.

Recht op privacy

Een leerkracht mag je wel verbieden een persoonlijke brief in de klas te lezen, maar hij mag die niet afpakken en luidop voorlezen. Zelf mag je natuurlijk ook niet in de spullen van iemand anders snuffelen.

Recht om over je rechten te leren

Een kind moet op school van alles kunnen leren en doen. Het moet getoond worden wat het goed kan. Een leerkracht moet je dus niet alleen straffen, maar ook pluimen geven. Ook moet de school ervoor zorgen dat je in de les leert over de kinderrechten.

BRONKAART 3

STRAFFEN: WELKE ZIJN ZINVOL?

Je kunt je afvragen of mensen – en leerlingen dus ook – wel straf moeten krijgen. Stel: je steelt iets, maar geeft het gewoon terug, dan is er toch geen straf meer nodig? Of als je veel lawaai maakt in de klas, is het dan niet genoeg als je belooft daarmee te stoppen?

De meeste mensen vinden straffen nodig om de volgende redenen:

Bij lichte vergrijpen:

- als afschrikking: zorgen dat iemand zich wel twee keer zal bedenken hetzelfde nog eens te doen
- uit rechtvaardigheid: andere mensen, en vooral de slachtoffers, willen dat wie iets fout doet daarvoor boet

VOORBEELD: *op school een strafstudie, bij vergrijpen buiten de school een boete*

Bij zware vergrijpen:

- als afschrikking en uit rechtvaardigheid, maar ook als bescherming van anderen: zorgen dat iemand zelfs niet meer de gelegenheid krijgt iets fout te doen

VOORBEELD: *op school uit de klas zetten of van school sturen, bij misdrijven buiten de school het afnemen van het rijbewijs, een straatverbod of een gevangenisstraf*

Strafrecht: kwaad met kwaad vergelden

Het principe van de meeste straffen is ‘kwaad met kwaad vergelden’ en ‘wie niet horen wil, moet voelen’. Als jij bijvoorbeeld de les verstoort, dan kun je dat zien als schade (of kwaad) die je aan je medeleerlingen aanbrengt: zij kunnen de les niet meer volgen. De eerste keer dat het gebeurt, krijg je waarschijnlijk het voordeel van de twijfel: je deed het niet met opzet. Doe je het vaker dan is er wel sprake van opzet. Je was immers gewaarschuwd. De schade van de slachtoffers wordt dan vergolden met schade voor jou: je raakt een stuk van je vrije tijd kwijt omdat je een strafstudie krijgt opgelegd. Het is een soort herstellen van evenwicht.

Strafrecht plus: nultolerantie

Een speciale vorm van kwaad met kwaad vergelden is nultolerantie. Voor elk vergrijp, hoe klein het ook is, wordt straf gegeven. Niemand krijgt het voordeel van de twijfel en niemand kan de straf ontlopen omdat hij ‘per ongeluk’ iets fout deed. Nultolerantie wordt vaak ingevoerd als de zaken helemaal uit de hand lopen. In sommige wijken in België geldt nultolerantie. De

politie mag dan veel sneller mensen oppakken of boetes uitdelen. Op scholen waar veel geweld is, geldt ook vaak nultolerantie.

Het voordeel van nultolerantie is dat het een groot afschrikkingeffect heeft. Maar er zijn ook nadelen. Het principe dat een straf redelijk moet zijn, geldt niet meer. En als straffen onredelijk zijn, worden mensen vaak nog gewelddadiger. In Amerika werd een leerling die per ongeluk een eetmes in zijn auto had liggen, definitief van school gestuurd, omdat het verboden was messen mee naar school te nemen. En een meisje dat voor de grap net deed of ze alcohol dronk, kreeg dezelfde straf, omdat alcohol op school verboden was. Zelfs spotten met de regels werd dus even zwaar gestraft als het overtreden van de regels.

Herstelrecht: kwaad met goed vergelden

Als je straf uitdeelt, is niet alle schade automatisch hersteld. Wanneer je bijvoorbeeld bestolen wordt, verlies je niet alleen je eigendom. Je zult voortaan ook minder vertrouwen in mensen hebben en je minder veilig voelen. Dat is ook een soort schade, die misschien wel veel erger is dan het kwijtraken van je spullen.

Je kunt straffen bedenken die ook dat soort schade herstellen. Dan werk je volgens het principe 'kwaad met goed vergelden'. De dader moet dan als straf iets doen dat ten goede komt van het slachtoffer. Het moet hem natuurlijk zelf ook iets kosten, alleen met woorden iets goedmaken is vanzelfsprekend geen straf. Een rechter in Amerika bedenkt vaak zulke straffen. Tieners die de banden van hun schoolbus hadden platgezet, moesten van hem als straf een picknick voor hun klasgenoten organiseren.

Sommige scholen gebruiken deze aanpak ook al bij pesten. Soms wordt zelfs overlegd met de leerling die gepest is, over wat zijn pestkoppens kunnen doen om het goed te maken. Zo'n leerling mag natuurlijk geen onredelijke, gemene of vernederende opdrachten bedenken, want dat is in strijd met de rechten van het kind.

Herstelrecht plus: de cirkel van vrede

Nog verder gaan sommige indianenstammen in Amerika. Zij spreken zelfs niet van de 'schuld' van een dader. Volgens hen is bij een misdrijf de harmonie in de stam verbroken en moet die ook door de stam worden hersteld. Doet er iemand iets ernstigs fout, dan roepen ze iedereen die iets zinvols over de oplossing kan zeggen bij elkaar. De dader en het slachtoffer, maar ook hun familieleden en andere leden van de stam komen bij elkaar. Zo'n bijeenkomst noemen ze de 'cirkel van vrede'. In die vredescirkel mag iedereen om de beurt zijn zeg doen en een voorstel doen voor een oplossing.

Soms geven ze een zogenaamde 'spreeksteen' door en alleen degene die de steen heeft mag het woord voeren. Pas als iedereen het eens is over de oplossing, ook de dader en het slachtoffer, wordt er een besluit genomen over wat er moet gebeuren om het misdrijf goed te maken. De vredescirkel wordt ook op sommige indianenscholen toegepast. Niet alleen de leerkrachten en de directie, maar ook de medeleerlingen denken mee over de oplossing als een leerling zich heeft misdragen.

Tineke Padmos
Steunpunt GOK, K.U.Leuven
Blijde-Inkomststraat 7
3000 Leuven
tineke.padmos@arts.kuleuven.be

Bibliografie

1. Leerlingenparticipatie

De Groof, S. & Elchardus, M. (2003). *Leerlingenparticipatie nader bekeken. Een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar de betekenis en het belang van participatie op school*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap: Brussel. (Samenvatting van het onderzoeksrapport uit 2001)

Delrue, K. (2003). *Zure druiven, zoete krenten? Een schooletnografisch onderzoek in het secundair onderwijs*. Gent: Steunpunt Intercultureel Onderwijs, Universiteit Gent.

Leerlingenraden in Vlaanderen. Een onderzoek naar leerlingenparticipatie in het Vlaamse secundair onderwijs (1999). Brussel: Vlaamse Scholierenkoepel.
Vervolgonderzoek te raadplegen op <www.vsknet.be>.

Oprechte deelneming. Werkmap Leerlingenparticipatie voor de basisschool (2004). Brussel: Kinderrechtencommissariaat en Steunpunt Leerlingenparticipatie.

'Participatie.' *Klasse voor Leerkrachten* 89, november 1998, p.45-48.

Participatie op school. Advies voor de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid (2004). Brussel: Kinderrechtencommissariaat.

Steunpunt GOK (2006). *Participatie. Instrument voor de beginanalyse – Basis en secundair onderwijs*.
<www.steunpuntgok.be>

Van Dinter, F. (red.) (1999). *Inpraak en participatie op school. Naar een leerlingbetrokken school*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

2. Leerlingenrechten

'Ik zal het nooit meer doen.' *Klasse voor Leerkrachten* 135, 2003, p.8-9.

Kompas. Een handleiding voor mensenrechteneducatie met jongeren (2001). Raad voor Europa /Vormen vzw.

'Larry Protter en de straf van Azdakan.' *Yeti* 14, 2003, p.10-11.

Rechten en Plichten. Gids voor leerlingen in het secundair onderwijs (2004). Brussel: Departement Onderwijs.

'Straffe jongens.' *Maks!* 27, 2003, p.14.

Suggesties voor de implementatie van de vakoverschrijdende eindtermen 'Opvoeden tot Burgerzin'. 2de graad Secundair Onderwijs (z.j.). Antwerpen: Vlaamse Organisatie voor Mensenrechteneducatie vzw.

Tuchtprocedures en -sancties in het onderwijs. Advies voor de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid (2001). Brussel: Kinderrechten-commissariaat.